

Кундеус О. М., Зарудна Н. Я. Реструктуризація і реорганізація підприємства: правове забезпечення та відображення у системі обліку / О. М., Кундеус, Н. Я. Зарудна // Сталій розвиток економіки – 2017. – № 2 (35). – 235 с. – С. 122–133.

УДК 65.016.7

*Кундеус О.М.,
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри обліку у виробничій сфері,
Зарудна Н.Я.,
канд. екон. наук, доцент кафедри обліку у виробничій сфері,
Тернопільський національний економічний університет*

**РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ І РЕОРГАНІЗАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВА:
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ
У СИСТЕМІ ОБЛІКУ**

Постановка проблеми. На сучасному етапі економічного розвитку багато вітчизняних підприємств знаходяться у складному становищі. Одним із інструментів їх фінансового оздоровлення є реструктуризація. Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», іншими нормативно-правовими документами передбачено використання реструктуризації як ефективного засобу відновлення платоспроможності підприємства, який рекомендується включати в план санації.

Реструктуризація підприємства характеризує процес здійснення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зміну форм власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме фінансовому оздоровленню підприємства, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищенню ефективності виробництва та задоволенню вимог кредиторів. Вона має здійснюватися з метою створення нових виробничих технологій, завантаження виробничих потужностей, підвищення інвестиційної привабливості підприємства. При цьому вона неможлива без зміни господарського укладу підприємства, його керуючих ланок та організаційних засад.

Підґрунтям для проведення реструктуризації і реорганізації підприємств є нормативно-правова база держави.

Основним нормотворчим документом у сфері реструктуризації

підприємств є «Положення про реструктуризацію підприємств» [14]. Відповідно до цього Положення, реструктуризація підприємства – це «здійснення комплексу організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості об'єкта приватизації, збільшення обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищення ефективності виробництва» [14].

Для створення сприятливих умов реструктуризації підприємств потрібно зважено розробляти стратегію проведення зміни структури кожного підприємства, спираючись на існуючу нормативну базу, яка має чітко обмежувати повноваження структурозмінюючих органів та захищати інтереси держави за таких перетворень.

Особливо важливе значення під час проведення реорганізаційних процесів має привальний вибір системи бухгалтерського обліку. Залежно від того, який метод чи спосіб бухгалтерського обліку тих чи інших господарських операцій (нарахування амортизації, оцінки активів та зобов'язань, оцінки вибуття запасів, створення резервів) застосовується, залежатимуть результати здійсненої реорганізації підприємства, відображені у фінансовій звітності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань реструктуризації і реорганізації підприємств, правового забезпечення цього процесу та відображення його в бухгалтерському обліку присвятили свої праці такі вчені-дослідники: Бутинець Ф.Ф. [1], Винник Т.О. [2], Дерій В.А. [4], Джузь В.В. [5], Карпунь І.Н. [7], Г.В. Козицька Г.В. [8], Колісник М.К. [9], Легенчук С.Ф. [10; 11], Лисюк В.М. [12], Мазур І.І. [17], Назарова І.Я. [13], Пушкар М.С. [16], Рожелюк В.М. [18], Семенченко Н.В. [19], Сухарська О. [20], Таранюк Л.М. [6], Хаммер М. [21]. Аналіз результатів їх досліджень підтверджує досягнутий відповідний вклад у вирішенні поставленої проблеми. Однак, враховуючи важливість досліджуваної теми і не повне розкриття окремих її питань, визнано доцільним продовження її вивчення.

Національно-господарська важливість вирішення поставленої проблеми і недостатнє її вивчення підтверджують актуальність теми дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є поглиблення теоретичних засад і розробка практичних рекомендацій з питань реструктуризації і реорганізації підприємств, їх правового забезпечення та відображення у системі обліку.

Виклад основного матеріалу дослідження. В процесі дослідження виявлено, що реструктуризація є актуальним і необхідним процесом в діяльності суб'єктів підприємницької діяльності в умовах змінюваного економічного середовища. Вона вважається дієвим способом зняття суперечностей суб'єктів господарювання між вимогами ринку і застарілими методами діяльності для створення повноцінного конкурентоспроможного функціонування економіки на внутрішньому і міжнародних товарних ринках [2].

Аналіз сутності досліджуваної категорії показує, що реструктуризація підприємства – це здійснення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зокрема шляхом його поділу з переходом боргових зобов'язань до юридичної особи, що не підлягає санації, якщо це передбачено планом санації, на зміну форми власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме фінансовому оздоровленню підприємства, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищенню ефективності виробництва та задоволенню вимог кредиторів.

В літературних джерелах, присвячених дослідженню реструктуризації підприємств [2; 8; 17; 19], в залежності від характеру заходів, які застосовуються, виділяють такі форми реструктуризації: реструктуризація виробництва; реструктуризація активів; фінансова реструктуризація; корпоративна реструктуризація (реорганізація) (табл. 1):

Таблиця 1

Форми реструктуризації та основні заходи при їх здійсненні

Форма реструктуризації Основні заходи	
1. Реструктуризація виробництва	<ul style="list-style-type: none"> - зміна керівництва підприємства; - впровадження нових, прогресивних форм та методів управління; - диверсифікація асортименту продукції; - покращення якості продукції; - підвищення ефективності маркетингу; - зменшення витрат на виробництво; - скорочення чисельності зайнятих на підприємстві.
2. Реструктуризація активів	<ul style="list-style-type: none"> - продаж частини основних засобів; - продаж зайвого обладнання, запасів сировини та матеріалів тощо; - продаж окремих підрозділів підприємства; - зворотній лізинг; - реалізація окремих видів фінансових вкладень; - рефінансування дебіторської заборгованості.
3. Фінансова реструктуризація	<ul style="list-style-type: none"> - реструктуризація заборгованості перед кредиторами; - одержання додаткових кредитів; - збільшення статутного капіталу; - заморожування інвестиційних вкладень.
4. Корпоративна реструктуризація (реорганізація)	<ul style="list-style-type: none"> - часткова або повна приватизація; - поділ крупних підприємств на частини; - виділення із крупних підприємств окремих підрозділів; - виділення із підприємства об'єктів соцкультпобуту та інших непрофільних підрозділів; - приєднання чи злиття з іншими, більш потужними підприємствами.

Джерело: сформовано на основі [2; 8; 17; 19]

В табл. 1 наведено перелік заходів, які проводяться в рамках реструктуризації виробництва, реструктуризації активів, фінансової реструктуризації та корпоративної реструктуризації. Встановлено, що реструктуризаційні заходи можуть здійснюватися за різних умов, спрямовуватися на різні результати за допомогою різних інструментів у різні часові інтервали і з різними ресурсами. Тому комплексна реструктуризація потрібна й економічно доцільна лише в окремих випадках.

З отриманого досвіду визначено, що природа і ступінь необхідної реструктуризації залежать від характеру проблем підприємства. Іноді підприємство потребує лише фінансової або так званої «обмеженої» реструктуризації для відновлення економічної і технічної життєздатності. При цьому підприємство встановлює для себе певні стандарти (орієнтири), які є кінцевою метою реалізації такого типу його реформування.

Коли проблеми підприємства більш суттєві, тоді вони потребують «всебічної» реструктуризації, яка охоплює розробку нової продуктової, трудової, технічної і технологічної політики, зміни в менеджменті, організації тощо. В цілому всестороння реструктуризація підприємства триває здебільшого до трьох років.

Реструктуризація виробництва передбачає внесення змін в організаційній та у виробничо-господарській сфері підприємства з метою підвищення його рентабельності та конкурентоспроможності.

Реструктуризація активів включає в себе заходи, результатом яких є зміни в структурі та складі активної сторони балансу.

Фінансова реструктуризація пов'язана зі зміною структури та розмірів власного та позичкового капіталу, а також зі змінами в інвестиційній діяльності підприємства. Зазначимо, що фінансова реструктуризація повинна в обов'язковому порядку супроводжуватися реструктуризацією виробництва, в іншому випадку, заходи щодо покращення ситуації з фінансування можуть лише відстрочити ліквідацію підприємства на більш пізній період.

Найбільш складним видом реструктуризації є корпоративна

реструктуризація, яка пов'язана з реорганізацією підприємства і її наслідком є повна або часткова зміна власника статутного капіталу, створення нових юридичних осіб та (або) організаційно-правової форми організації бізнесу.

В залежності від цілей підприємства виокремлюють дві взаємопов'язані форми реструктуризації: оперативну і стратегічну.

У процесі оперативної реструктуризації вирішуються два головних завдання: забезпечення ліквідності і суттєве покращання результатів діяльності підприємства. Комплекс заходів оперативної реструктуризації містить у собі перш за все дії зі зниження всіх видів витрат (без будь-яких суттєвих інвестицій) і швидкого збільшення збуту та обігу продукції. Серед цих заходів, як правило, виокремлюють такі:

- оперативне зниження дебіторської заборгованості; зменшення запасів оборотних засобів шляхом виявлення і реалізації (ліквідації) зайвих запасів (у тому числі запасів допоміжних матеріалів); усунення матеріальних втрат, пошук дешевших джерел матеріального постачання;

- відмова (продаж) від пайової участі в інших підприємствах і організаціях після попереднього аналізу їх ефективності; скорочення основних засобів шляхом вияву і реалізації (ліквідації) зайвого обладнання, транспортних засобів тощо;

- суворе оцінювання і припинення всіх інвестицій, крім життєво необхідних для підприємства та обґрунтованих з позицій розвитку ринку; відмова від збиткових видів діяльності, звільнення від зайвих активів та соціальної інфраструктури; скорочення кількості працюючих.

Оперативна реструктуризація здійснюється у короткостроковому періоді (3-4 місяці), коли підприємство не може розраховувати на зовнішні джерела фінансової допомоги і розв'язує питання підвищення своєї ліквідності насамперед за рахунок внутрішніх резервів [12; 17; 19].

Більшість українських підприємств, які вже мають досвід проведення реструктуризації або приступають до цих процесів, починають з оперативної реструктуризації, яка носить санаційний характер і має на меті вивести

підприємство з кризового стану, забезпечити певний рівень його прибутковості, спроможність генерувати грошові потоки за умов відсутності суттєвих інвестицій.

Якщо процес перетворення буде зупинений після завершення оперативної реструктуризації, то підприємство через деякий час може знов опинитися у кризовому стані, який, як правило, зумовлений не однією, а багатьма причинами. Їх тим більше, чим значнішим є запізнювання реакції підприємства на зміну типу господарської системи.

Реалізація програми стратегічної реструктуризації ставить за мету створення адекватних умов всередині підприємства для досягнення ним своїх стратегічних цілей. Суттєвою особливістю цього виду реструктуризації, на відміну від оперативної, є те, що вона: здійснюється в значно триваліші строки, ніж оперативна; базується на попередньо розроблених корпоративній та функціональних стратегіях; потребує суттєвих капіталовкладень.

Стратегічна реструктуризація забезпечує довготермінову конкурентоспроможність, для досягнення якої необхідне визначення стратегічної мети підприємства, розробка стратегічної концепції розвитку, а також напрямів і інструментів реалізації цієї мети. При здійсненні стратегічної реструктуризації все починається з визначення місії підприємства, що дає змогу обґрунтувати її існування, напрям розвитку, сферу та специфіку діяльності [12; 17; 19].

Стратегічна реструктуризація може передбачати такі дії: диверсифікацію виробництва та вихід на нові ринки збуту; технічне переозброєння та впровадження нових технологій; сертифікацію виробництва і продукції; реструктуризацію організаційної структури підприємства; підвищення кваліфікації персоналу.

У процесі аналізу літературних джерел з досліджуваної проблеми [6; 17; 19; 20] виявлено, що в економічному середовищі існує багато протиріч та неоднозначних тверджень стосовно категорії «реструктуризація підприємства». Виявлено факти ототожнення понять різної економічно-

правої природи «реорганізації», «реінжинірингу», «реформування», «реструктуризації»; відсутності чіткого окреслення масштабів дії даних процесів; існування неоднозначних суперечливих тверджень стосовно порядку ускладнення даних процесів на підприємстві та інше, що призводить до невизначеності в діяльності багатьох бізнес-суб'єктів, а також, в свою чергу, сприяє негативним наслідкам економічного стану підприємства в результаті недотримання правильного проведення процесу реструктуризації і реорганізації.

З метою забезпечення об'єктивного сутнісного підходу до визначення категоріальних термінів поставленої проблеми доцільно зробити між ними розмежування.

Дослідниками доведено, що поняття – реструктуризація є більш ширшим, ніж інші споріднені категорії, оскільки включає в себе поряд з іншими, заходи, спрямовані на реорганізацію підприємства [2; 17; 19]. Основний зміст реорганізації полягає в повній або частковій зміні власника статутного капіталу даної юридичної особи та в зміні організаційно-правової форми організації бізнесу.

Так, стосовно підпорядкованості і субординації термінів «реструктуризація» і «реформування», то на нашу думку, перш за все необхідно розібратися з походженням останнього.

Реформа (лат. *reform* – перетворюю, змінюю, франц. *réforme*) – перетворення, що вводиться законодавчим шляхом.

Кінцева мета будь-якої реформи – зміцнення, оновлення державних і економічних правил, що, однак, не завжди несе за собою покращення рівня життя, скорочення державних витрат та навпаки – збільшення доходів та зборів. Даний термін також може трактуватися як «re-» і «form», тобто, зміна форми, змісту або суті чого-небудь (будь-якого об'єкту реформи), що передбачає суттєві зміни в механізмі діяльності об'єкта, можлива зміна основних принципів, які ведуть до принципово нового результату і отримання нового економічного чи політичного об'єкта [19; 20].

Таким чином, відмінність понять «реформування» (зміна форми) і «реструктуризація» (зміна структури) очевидна. Що стосується більш простого пояснення відмінності між поняттями «реструктуризація» і «реформування», слід зазначити наступне: термін «реформування» застосовується, як правило, щодо групи підприємств або сектору економіки, тоді як термін «реструктуризація» більш уживаний щодо окремо взятого підприємства або системи однорідних організацій (реструктуризація мережі бюджетних установ, реструктуризація банківської системи).

Реструктуризація є інструментом реформування підприємств, оскільки, на нашу думку, поняття реформування більше стосується макrorівня, тобто зовнішнього середовища підприємства, зміни в якому спонукають власників бізнесу проводити певні заходи, спрямовані на структурні перетворення мікрорівня. В свою чергу на рівні підприємства відбуваються процеси, пов'язані з реструктуризацією підприємств.

Щодо реформування, то його законодавче тлумачення в Господарському кодексі [3] та інших нормативно-правових актах України взагалі відсутнє. Існує твердження [12; 17; 20], що це поняття є найбільш загальним і охоплює чисельні складові господарської діяльності підприємств, напрями її перетворень, в тому числі і реструктуризацію. Реформування – процес, який включає в себе крім реструктуризації ще і такі реформи, як націоналізація, приватизація і реприватизація.

Таким чином, можемо зробити висновок, що реформування на підприємстві здійснюється на законодавчому рівні, підкріплюючись певними нормативно-правовими актами, а про проведення реструктуризації на підприємстві приймають рішення керуючі особи господарюючого суб'єкта задля досягнення певної мети.

Що стосується «реінжинірингу», то в економічній літературі інколи можна зустріти навіть спроби ототожнити даний процес з «реструктуризацією підприємства». Так, засновники сучасної течії реінжинірингу М. Хаммер та Д.Чампі визначають даний процес як

принципове переосмислення та радикальну перебудову бізнес-процесів для досягнення кардинальних покращень критичних сучасних показників ефективності, якості сервісу та оперативності [21].

Реінжиніринг – «це спосіб кардинальної перебудови бізнес-процесів на підприємстві, який протікає з кардинальними якісними змінами елементів фінансової, виробничої, маркетингової, логістичної, ресурсної, кадрової, інформаційної, екологічної та інших складових організаційно– економічного механізму підприємства, які характеризують адаптацію підприємства до мінливих ринкової середовищі» [6; 21]. Вчені оперують даним терміном, стверджуючи про корінні перетворення усередині організації, ігноруючи при цьому поняття «реструктуризацію», тобто поняття реінжинірингу фактично замінює в даному випадку поняття реструктуризації.

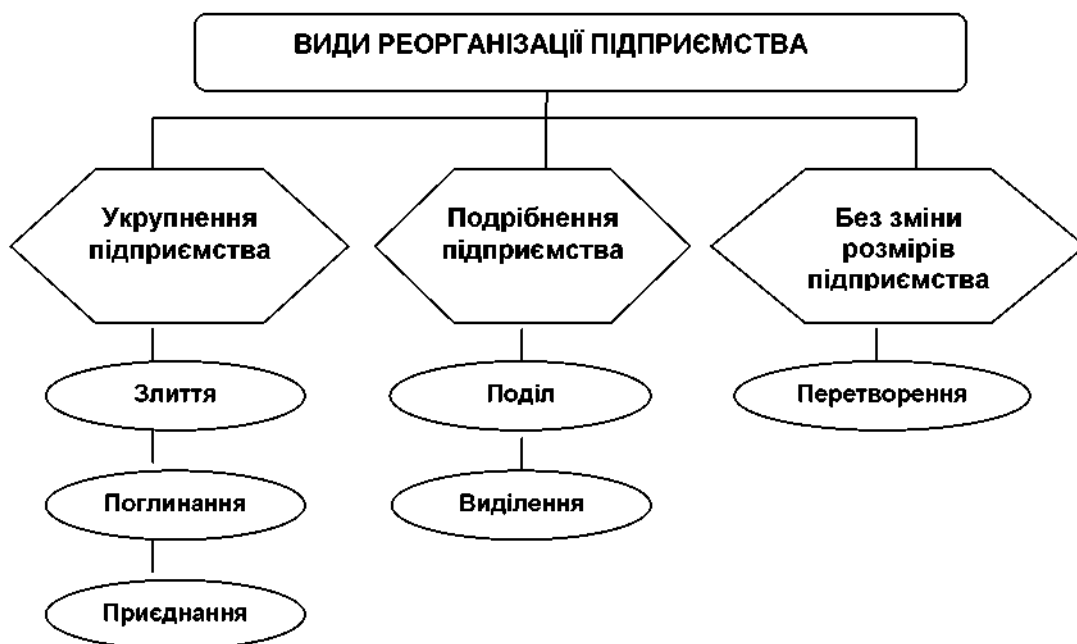
Таким чином, завдання реінжинірингу полягає не в створенні моделі, що відповідає вимогам конкретного ринку, а в створенні архітектури бізнесу, здатного еволюційно взаємодіяти з динамічно змінюваними властивостями ринку в цілому [6; 21]. Основною відмінністю реінжинірингу та реструктуризації є методи виконання проведених перетворень. Зокрема, реструктуризація передбачає поетапну зміну структури бізнесу підприємства, засновану на модифікації і поліпшенні діючих процесів, а реінжиніринг – це завжди зміни, внаслідок яких підприємство набуває процесно-орієнтовану структуру бізнесу.

Провівши порівняльний аналіз даних процесів, можна зробити висновок, що «реінжиніринг» та «реструктуризація» не є синонімами. Реструктуризація підприємства є більш ширшим за характером поняття, на відміну від реінжинірингу, хоча останній характеризує собою глибинний і складний процес.

Реорганізація – це припинення діяльності юридичної особи (господарського товариства), яке супроводжується загальним правонаступництвом [2; 12; 19; 20]. Її можна провести в таких формах: перетворення, злиття, поглинання, приєднання, поділ та виділення (рис. 1).

Відзначимо, що всі форми реорганізації (крім виділення) пов'язані з припиненням діяльності господарського товариства. У цьому відношенні можна простежити деяку схожість реорганізації господарського товариства з його ліквідацією.

Реорганізація – це повна або часткова заміна власників корпоративних прав підприємства, зміна організаційно-правової форми організації бізнесу, ліквідація окремих структурних підрозділів або створення на базі одного підприємства кількох, наслідком чого є передача або прийняття його майна, коштів, прав та обов'язків правонаступником. У процесі реорганізації може бути задіяний один або кілька суб'єктів господарювання. Рішення щодо реорганізації підприємств слід розглядати в контексті стратегічного менеджменту [2; 12; 19; 20].

Рис. 1. Форми та види реорганізації підприємств

Джерело: [2; 12; 19; 20]

Серед основних причин реорганізації здебільшого виокремлюють такі: суттєве розширення діяльності підприємства, його розмірів; згорання діяльності; необхідність фінансової санації; необхідність зміни повноти відповідальності власників за зобов'язаннями підприємства; диверсифікація діяльності; податкові мотиви; необхідність збільшення власного капіталу (з метою покриття потреби в капіталі та підвищення рівня

кредитоспроможності).

Зрозуміло, що причини та мотиви, які спонукають власників і керівництво підприємства до прийняття рішення щодо реорганізації, визначають і форму майбутньої реорганізації.

Перед здійсненням реорганізації необхідно провести поглиблений аналіз фінансово-господарського стану підприємств, що потребують реорганізації, та оцінити їх ринкову вартість [2; 12; 19; 20].

Ключовим документом, який складається під час реорганізації підприємств, є *передавальний* або *розподільчий* баланс.

У разі реорганізації підприємства слід враховувати низку законодавчих передумов та вимог, а саме: порядок державної реєстрації (перереєстрації) та ліквідації суб'єктів господарювання; вимоги антимонопольного законодавства; вимоги щодо захисту інтересів кредиторів підприємства, його власників, персоналу тощо; порядок емісії акцій (у разі реорганізації АТ); можливі екологічні, демографічні та інші наслідки [2; 20].

Реорганізація підприємств, які мають кредиторську заборгованість, повинна здійснюватися з дотриманням вимог щодо переведення боргу правонаступникам.

Перед здійсненням санаційної реорганізації необхідно провести поглиблений аналіз фінансово-господарського стану підприємства, що знаходиться в кризі, який повинен базуватися на аналізі основних характеристик діяльності даної юридичної особи. На основі результатів аналізу робиться висновок про санаційну спроможність підприємства та про доцільність його реорганізації [1; 5; 7].

Практика показує, що стосовно юридичних осіб поняття «реорганізація» використовується для визначення двох самостійних процесів: а) реорганізації бізнесу; б) реорганізації самої юридичної особи.

Перший із зазначених процесів передбачає, як правило, зміну принципів ведення бізнесу, в той час як другий - зміну організаційно-правової форми (при перетворенні), складу власників юридичної особи, її

майна і зобов'язань (при злитті, приєднанні, поділі і виділенні) [9; 10; 16].

Перетворення полягає у зміні організаційно-правової форми юридичної особи, наприклад, коли АТ перетворюються в ТОВ. Необхідно відзначити, що при перетворенні, як правило, не відбувається зміни величини майна і зобов'язань юридичної особи. Зазначена особливість перетворення відрізняє дану форму реорганізації від інших, передбачених українським законодавством. Так, при реорганізації у формі злиття, приєднання, поділу та виділення змінюється величина майна і зобов'язань юридичної особи. Документом, на підставі якого майно, права і зобов'язання господарського товариства передаються новоутвореній юридичній особі, є передавальний акт [1; 4; 11].

У середньому процедура перетворення триває близько півроку і більше.

Приєднання та злиття пов'язано з припиненням господарської діяльності приєданого господарського товариства і передачею всього його майна, прав та зобов'язань. Новоутворене господарське товариство стає правонаступником припиненого товариства. Майно, права та зобов'язання, що приєднується (товариств) переходять до новоутвореного товариства на підставі передавального акта. Злиття означає припинення двох або більше юридичних осіб та передачу їх майна, прав та зобов'язань новоствореній юридичній особі. Передача майна, прав та зобов'язань проводиться на підставі передавального акта [7; 9; 13].

Практична цінність злиття та приєднання полягає в можливості укрупнення бізнесу і зміцнення позицій на відповідному ринку, поглиблення і розширення спеціалізації, зниження виробничих витрат, адже ці форми реорганізації дозволяють вести бізнес не «з нуля», а на основі вже функціонуючих підприємств, з використанням їх інфраструктури. Злиття та приєднання також є ефективним способом боротьби проти конкурентів, хоча, з іншого боку, концентрація капіталу може призвести до зворотного результату.

Поділ пов'язаний з припиненням господарського товариства і передачею його майна, прав та зобов'язань знову утвореним юридичним особам на підставі розподільчого балансу. Мотивом проведення реорганізації господарського товариства у формі поділу може послужити існування непереборних розбіжностей між власниками підприємства щодо шляхів подальшого розвитку, диверсифікація різних видів бізнесу, здійснюваних раніше одним суспільством, вимоги

Антимонопольного комітету України і т.д.

Виділення передбачає утворення нового господарського товариства (господарських товариств) шляхом його (їх) виділення з іншого господарського товариства та передачі йому (їм) певного майна, прав та зобов'язань на підставі передавального акта.

При цьому товариство, з якого відбувається виділення, продовжує існувати після завершення процедури реорганізації. Тобто реорганізація у формі виділення не тягне за собою припинення господарського товариства, що є істотною відмінністю виділення від інших форм реорганізації.

Реорганізація у формі виділення є найбільш ефективною при необхідності поліпшення фінансового становища господарського товариства та посилення контролю над операціями шляхом виведення з нього найбільш ефективно працюючих активів і акумулювання таких активів на балансі новоствореного господарського товариства [7; 9; 15].

Те, що при реорганізації у формі виділення не відбувається припинення юридичної особи, значно спрощує процедуру реорганізації і дозволяє зменшити її терміни, адже при виділенні не потрібно повідомлення кредиторів про початок процедури реорганізації та витримання двомісячного терміну.

Діяльність підприємств від моменту прийняття рішення про проведення реорганізації та до моменту державної реєстрації відповідних змін (ліквідації чи перереєстрації підприємства) є часом реорганізації. У цей період, виходячи із принципу безперервності, підприємство продовжує вести

свою як господарську діяльність, так і діяльність з приводу організації власне реорганізації. Кожен напрямок діяльності супроводжуватиметься витратами, які повинні знайти своє відображення у системі обліку.

Відповідно до статті 107 Цивільного кодексу України, після закінчення терміну для заявлення вимог кредиторів (у тому числі їх задоволення або відхилення), комісією з припинення такої юридичної особи має бути складено передавальний акт.

При передаванні активів, які містять певну технічну документацію тощо (наприклад, основних засобів та подібних їм видів активів), необхідно разом із ними передавати картки аналітичного обліку та належну їм технічну документацію. При формуванні відомостей про дебіторську або кредиторську заборгованості слід також долучати акти звіряння розрахунків з дебіторами або кредиторами, відмічати також інформацію про їх повідомлення з приводу змін правонаступника заборгованості.

Не менш важливим є формування розшифровок аналітичного обліку коштів, що підлягають подальшій передачі правонаступнику. З цього приводу рекомендовано зазначити всі види банківських рахунків у відповідних відділеннях банків, де зберігаються ці суми.

Формування балансів новостворених підприємств (якщо йде мова про злиття) і підприємств, до яких приєднано юридичну особу (у випадку приєднання), зазвичай відбувається шляхом арифметичного додавання відповідних статей. Відмінності існують тільки у тому, що:

- формується новий вступний баланс юридичної особи при злитті;
- а при приєднанні змінюється тільки баланс того підприємства, до якого було приєднано одну або декілька інших юридичних осіб.

Саме ці відмінності і матимуть вплив на подальші бухгалтерські записи, що відобразатимуть господарські операції зі злиття чи приєднання. При цьому розмір частки у статутному капіталі при злитті підприємств і об'єднанні їх статутних капіталів повинна формуватися з урахуванням розміру джерел власних засобів (чистих активів), що передаються [1; 4; 9].

З метою дотримання достовірності інформації при злитті (приєднанні) підприємств у системі бухгалтерського обліку початкові залишки за усіма статтями балансу можна ввести двома способами: по-перше, через відображення інформації щодо формування вхідних залишків за активами і пасивами відповідними бухгалтерськими записами щодо кожного окремого підприємства, яке бере участь у цьому процесі; по-друге, через введення початкових залишків, що були отримані внаслідок сумування (при приєднанні, якщо приєднується більше, ніж два підприємства). У цьому випадку потрібно використовувати дані аналітичного обліку усіх статей балансу, які зазначені у додатку до передавального акта: за основними засобами, іншими необоротними активами, товарно-матеріальними цінностями, розрахунками з контрагентами і заборгованістю перед бюджетом у розрізі податків, зборів та обов'язкових платежів тощо. А результати додавання рекомендовано відобразити у робочому розрахунковому документі [1; 4; 9].

Як проміжний рахунок – з метою дотримання принципу подвійного запису – при формуванні передачі майна та зобов'язань можна використовувати субрахунки 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» і 685 «Розрахунки з іншими кредиторами» (або ж рахунок 67 «Розрахунки з учасниками»). При веденні обліку автоматизованим способом та використанні спеціальних бухгалтерських програм підприємствами може застосовуватися т. зв. проміжний рахунок «00», який не передбачений діючим сьогодні Планом рахунків [10; 11; 18].

Передачу активів та пасивів здійснюють, як правило, складаючи наступні бухгалтерські проведення:

– юридична особа, що передає активи та пасиви, відображає ці операції за дебетом (або кредитом) субрахунка 685 «Розрахунки з іншими кредиторами» і кредитом рахунків обліку активів 1–3 класу Плану рахунків [1; 10; 11] тощо (або дебетом рахунків обліку пасивів відповідно 4–6 класу тощо);

– юридична особа – правонаступник робить зворотні проведення для відображення прийняття активів та пасивів на свій баланс, використовуючи субрахунок 377 «Розрахунки з іншими дебіторами».

Після завершення виконання всіх операцій щодо передачі майна та зобов'язань кінцеві сальдо за усіма рахунками бухгалтерського обліку правопередника повинні дорівнювати нулю.

Що стосується податкового обліку у процесі укрупнення підприємств, то стаття 98 Податкового кодексу України регламентує порядок погашення усіх грошових зобов'язань або наявного податкового боргу у разі реорганізації реорганізованого платника податків. Зокрема, пп. 1.2. цієї ж статті 98 визначає поняття злиття платників податків *як передачу майна платника податків до статутних фондів інших платників податків, унаслідок чого відбувається ліквідація платника податків, який зливається з іншими* [1; 10; 11], але не виокремлює окремо поняття приєднання. Тобто, якщо реорганізація здійснюється шляхом об'єднання двох або більше платників податків в одного платника податків з ліквідацією платників податків, що об'єдналися, об'єднаний платник податків набуває усіх прав і обов'язків щодо погашення грошових зобов'язань чи податкового боргу всіх платників податків, що об'єдналися. При цьому варто пам'ятати, що реорганізація платника податків не змінює строків погашення грошових зобов'язань або податкового боргу платниками податків, утвореними у результаті такої реорганізації.

Під час проведення реорганізації підприємств у формі злиття або приєднання об'єкт обкладення податком на прибуток не виникає, оскільки не відбувається одна із операцій продажу чи безкоштовної передачі активів підприємствами, що припиняють свою діяльність відповідно до норм ПКУ.

Позицію Державної фіскальної служби з приводу податкового обліку отриманих активів підприємством, яке створено внаслідок укрупнення, наведено у п. 14 листа від 21.04.2005 р. №3335/6/12-0216 (слід відмітити, що він стосується будь-якого виду реорганізації) [1; 11; 16]. Зокрема, з метою

визначення бази оподаткування податком на прибуток реорганізація при будь-якому її виді не є операцією купівлі-продажу підприємства або безкоштовним отриманням активів, тому як наслідок податкових зобов'язань з податку на прибуток у такому випадку не виникає.

При приєднанні до правонаступника підприємства усі показники його попередньої діяльності переносяться до нового балансу, а у податковому обліку правонаступника повністю враховуються при визначенні об'єкта і розміру податку на прибуток таким правонаступником. Тому не є винятком і заборгованість зі сплати сум податків до бюджетів всіх рівнів та від'ємне значення об'єкта оподаткування.

У Листі ДФС України від 08.10.2015 р. № 21364/6/99-99-19-02-02-15 [1; 4; 11], що стосується податкового обліку підприємства у разі його реорганізації записано, що *«витрати за зобов'язаннями, що передаються правонаступнику у разі реорганізації шляхом приєднання та по яких дата визнання підприємством, що ліквідується, не настала, виникають у правонаступника, який враховує їх при формуванні фінансового результату до оподаткування податком на прибуток за правилами бухгалтерського обліку»* [1; 10; 11].

У Листі № 6140/6/15-3415-19 від 06.04.2012 р., *платниками податків, які здійснюють процедуру реорганізації підприємства, податкові зобов'язання не нараховуються, а податковий кредит не коригується. Податкові накладні на операції з такої передачі не виписуються, оскільки операція не є об'єктом оподаткування. Підприємство, до якого приєднується інше підприємство в результаті реорганізації, податковий кредит за такою операцією також не формує* [1; 10; 11].

Визначено, що балансова вартість усіх активів юридичної особи, що припиняється, підлягає включенню до складу балансової вартості відповідних груп активів нового платника податків (його правонаступника) на дату затвердження передавального акта за балансовою вартістю та підлягає амортизації в порядку, визначеному відповідними статтями

Податкового кодексу України. Що стосується порядку обміну акцій юридичних осіб, що реорганізуються у результаті укрупнення, то передбачається збереження у правонаступника розміру вартості акцій (корпоративних прав) юридичної особи, випуск яких був скасований (припинений тощо) в результаті проведеної реорганізації.

Щодо податкового відображення в обліку ПДВ підприємствами, що припиняються, та їх правонаступниками, то слід пам'ятати, що при проведенні процедури злиття або приєднання підприємств об'єкт оподаткування таким податком не виникає, бо такі операції не підпадають під термін «поставка товарів». Згідно норм статті 196.1.7. ПКУ реорганізація є операцією, що не є об'єктом оподаткування ПДВ.

Крім того, ДФС у [листі від 04.12.2015 р. №26060/6/99-99-19-03-02-15](#) роз'яснює, що при реорганізації платника ПДВ шляхом приєднання його до іншого платника податку на додану вартість:

- платник, що реорганізується, підлягає виключенню з Реєстру платників ПДВ на дату оформлення передавального акта;
- у платника, що реорганізується, не відбувається нарахування ПДВ та коригування податкового кредиту;
- сума від'ємного значення, що зараховується до складу податкового кредиту наступного звітного (податкового) періоду, яка обліковується в [декларації з ПДВ](#) вартість особи, що реорганізується шляхом приєднання, до податкової звітності новоутвореної особи не переноситься;
- сума надміру сплачених грошових зобов'язань або невідшкодованих податків та зборів платника податків, в частині що перевищує суму грошових зобов'язань або податкового боргу з інших податків, перераховується в розпорядження правонаступників такого платника податків пропорційно його частці в майні, що розподіляється, згідно з розподільним балансом або передаточним актом.

Якщо йдеться про подрібнення підприємств, то основним бухгалтерським документом, що підтверджує процес розподілу майна

виступає розподільчий баланс [1; 4; 16]. Необхідно відмітити, що найбільш складною процедурою при складанні розподільчого балансу, є закріплення за новоутвореними суб'єктами зобов'язань. За новою господарською одиницею доцільно закріплювати правонаступництво лише за зобов'язаннями з кредиторами, коли: встановлено, що визнане раніше зобов'язання стосується діяльності, яка виділяється у самостійну господарську одиницю (наприклад, заборгованість з оплати праці працівників, які переходять до новоутвореного суб'єкта); зобов'язання виникло в результаті ресурсного забезпечення господарського чи географічного сегменту, який виділяється, і ці ресурси за розподільчим балансом переходять до новоутвореної одиниці; існує ймовірність, що такі зобов'язання у новоутвореної особи й надалі будуть виникати (наприклад, за комунальними платежами, податками тощо) [1; 4; 16].

Після дати формування розподільчого балансу (але до моменту реєстрації (перереєстрації) новостворених суб'єктів) виникають певні операції, що повинні бути внесені в систему обліку та враховані при формуванні вступних балансів новоутворених суб'єктів.

При здійсненні реорганізаційних перетворень, що пов'язані зі зміною організаційно-правового статусу чи форми власності суб'єкта вихідним документом з передачі майна, капіталу та зобов'язань також є передавальний акт. Формуючи його, потрібно пам'ятати, що він повинен містити інформацію не лише про величину окремих складових майна та зобов'язань, а й безпосередньо про факти передачі активів і пасивів уже новому власнику.

Передавальний акт І. Я. Назарова справедливо пропонує будувати за центрами відповідальності із зазначенням конкретних матеріально-відповідальних осіб, керівників підрозділів [13].

При зміні організаційно-правового статусу господарських товариств обов'язковою умовою є викуп акцій (часток) у акціонерів (учасників), які не бажають приймати участь у новоутвореній в процесі реорганізації структурі. Для відображення в обліку викуплених акцій доцільно використовувати

рахунок 45 «Вилучений капітал».

Висновки з проведеного дослідження. 1. Реструктуризація підприємства - це здійснення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зокрема шляхом його поділу з переходом боргових зобов'язань до юридичної особи, що не підлягає санації, якщо це передбачено планом санації, на зміну форми власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме фінансовому оздоровленню підприємства, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищенню ефективності виробництва та задоволенню вимог кредиторів.

2. Реструктуризація є актуальним і необхідним процесом в діяльності суб'єктів підприємницької діяльності в умовах змінюваного економічного середовища. Вона вважається дієвим способом зняття суперечностей суб'єктів господарювання між вимогами ринку і застарілими методами діяльності для створення повноцінного конкурентоспроможного функціонування економіки на внутрішньому і міжнародних товарних ринках.

3. Основний зміст реорганізації полягає в повній або частковій зміні власника статутного капіталу даної юридичної особи та в зміні організаційно-правової форми організації бізнесу. За формальними ознаками розрізняють такі три напрями реорганізації: спрямована на укрупнення підприємства (злиття, приєднання, поглинання); спрямована на подрібнення підприємства (поділ, виділення); без змін розмірів підприємства (перетворення).

4. Виходячи із принципу безперервності, у системі бухгалтерського обліку повинні знайти відображення операції, що мають місце під час проведення реорганізації чи реструктуризації. У зазначений період спеціально призначеними особами або залученою зі сторони організацією повинен вестися облік господарських операцій, що мають місце на підприємстві. При цьому суцільній реєстрації підлягають як звичні поточні операції, так і специфічні, що супроводжують реорганізаційні процеси (тобто

формування розподільчих та передавальних балансів; оформлення актів передачі, закриття бухгалтерських рахунків тощо). Фінансова та податкова звітність до відповідних органів також повинна бути подана у визначені законодавством терміни.

Бібліографічний список

1. Бухгалтерський фінансовий облік : підруч. / [Ф. Ф. Бутинець Н. М., Малюга, А. М. Герасимович, Т. В. Барановська, І. А. Белоусова]. – [7-ме вид., доповн. і переробл.] – Житомир : РУТА, 2006. – 832 с.
2. Винник Т. Реструктуризація: дефінітивний аналіз / Т. Винник // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2012. – Вип. 2 (7). – С. 180-189.
3. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 / Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
4. Дерій В.А. Нормативно-правове забезпечення обліку і контролю витрат та доходів підприємств / В.А. Дерій // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2010. – №. 2 (17). – С. 77-83.
5. Джунь В.В. Інститут неспроможності: світовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні : монографія / В.В. Джунь. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Юридическая практика, 2006. – 384 с.
6. Економічне обґрунтування реінжинірингу бізнес-процесів виробничих підприємств : монографія / Заг. редакція канд. екон. наук, доц. Л.М. Таранюка. – Суми: Видавничо-виробниче підприємство «Мрія-1» ТОВ, 2010. – 440 с.
7. Карпунь І. Н. Фінансова санація та банкрутство підприємств : навч. посібн. / І. Н. Карпунь – Львів : «Магнолія 2006», 2008. – 432 с.
8. Козицька Г.В. Реструктуризація підприємств в умовах ринкових відносин: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Г.В. Козицька. – Маріуполь, 2008. – 20 с.
9. Колісник М.К. Фінансова санація і антикризове управління

підприємством : навч. посіб. / М.К. Колісник. – К. : Кондор, 2007. – 272 с.

10. Легенчук С. Ф. Бухгалтерське теоретичне знання: від теорії до метатеорії : монографія / С. Ф. Легенчук. – Житомир : ЖДТУ, 2012. – 336 с.

11. Легенчук С. Ф. Документування в бухгалтерському обліку: процесний підхід : монографія / С. Ф. Легенчук, К. О. Вольська, О. В. Вакун. – Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2016. – 228 с.

12. Лысюк В.М. Регулирование экономики переходного периода / В.М. Лысюк, Д.А. Исаченко, В.И. Захарченко ; под общ. ред. д-ра экон. наук, чл.-корр. НАН Украины Б.В. Буркинського. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2000. – 264 с.

13. Назарова І. Я. Аналіз методів оцінки активів, зобов'язань та капіталу при реорганізації підприємств / І.Я. Назарова // Економічний аналіз. Збірник наукових праць кафедри економічного аналізу Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – Том 14. – С. 214–220.

14. «Положення про реструктуризацію підприємств» від 06.02.2007 № 201 / Фонд державного майна України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0404-07>

15. «Про господарські товариства»: Закон України від 19.09.1991 N 1576-ХІІ зі змінами та доповненнями / Верховна рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1085.51.42&nobreak=1>

16. Пушкар М. С. Теорія і практика формування облікової політики : монографія / М. С. Пушкар, М. Т. Щирба. – Тернопіль : Карт-бланш, 2010. – 260 с.

17. Реструктуризация предприятий и компаний / Мазур И.И., Шапиро В.Д. и др. ; Под ред. И.И. Мазура. – М. : Высшая школа, 2000. – 587с.

18. Рожелюк В. М. Нормативно-правове регулювання ведення бухгалтерського обліку як визначальний чинник його організації / В. М. Рожелюк // Бізнес Інформ. – 2014. – № 7. – С. 225–229.

19. Семенченко Н.В. Стратегія реструктуризації українських

підприємств / Н. Семенченко // Економіка та держава. – 2009. – № 12. – С. 25-28.

20. Сухарська О. Реорганізація підприємства та податкові наслідки / О. Сухарська // Платник податків. – 2012. – № 5. – С. 24–27.

21. Хаммер М. Реинжиниринг корпорации: манифест революции в бизнесе : пер. с англ. / М. Хаммер, Д. Чампи. – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2007. – 287 с.

References

1. Butynets, F.F., Maliuha, N.M., Herasymovych, A.M., Baranovska, T.V. and Belousova, I.A. (2006), *Bukhhalterskyi finansovyi oblik* [Financial accounting], textbook, [7th edition, supplemented and enlarged], RUTA, Zhytomyr, Ukraine, 832 p.

2. [Vynnyk, T.M.](#) (2012), —Restructuring: definition analysis□, *Socio-Economic Problems and the State*, issue 2 (7), pp. 180-189.

3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The Law of Ukraine —The Commercial Code of Ukraine□, No. 436-IV of 16.01.2003, available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (access date May 20, 2017).

4. Derii, V.A. (2010), —Normative and legal support of accounting and control of costs and incomes of enterprises□, *Problemy teorii ta metodolohii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu*, no. 2 (17), pp. 77-83.

5. Dzhun, V.V. (2006), *Institut nespromozhnosti: svItovyi dosvid rozvytku i osoblyvosti stanovlennia v Ukraini* [Institute of insolvency: world experience of development and peculiarities of becoming in Ukraine], monograph, 2nd edition, supplemented and enlarged, Yuridicheskaya praktika, Kyiv, Ukraine, 384 p.

6. Taraniuk, L.M. ed. (2010), *Ekonomichne obgruntuvannia reinzhynirynhu biznes-protsesiv vyrobnychkh pidpryemstv* [Economic grounding of business process reengineering for industrial enterprises], monograph, Vydavnycho-vyrobnyche pidpryemstvo «Mriia-1» TOV, Sumy, Ukraine, 440 p.

7. Karpun, I.N. (2008), *Finansova sanatsiia ta bankrutstvo pidpryemstv* [Financial reorganization and bankruptcy of enterprises], tutorial, «Mahnoliia

2006», Lviv, Ukraine, 432 p.

8. Kozytska, H.V. (2008), —Enterprises restructuring in the conditions of market relations□, Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.04, Mariupol, Ukraine, 20 p.

9. Kolisnyk, M.K. (2007), *Finansova sanatsiia i antykryzove upravlinnia pidpriumstvom* [Financial reorganization and crisis management of enterprise], tutorial, Kondor, Kyiv, Ukraine, 272 p.

10. Lehenchuk, S.F. (2012), *Bukhhalterske teoretychne znannia: vid teorii do metateorii* [Accounting theoretical knowledge: from theory to meta theory], monograph, ZhDTU, Zhytomyr, Ukraine, 336 p.

11. Lehenchuk, S.F., Volska, K.O. and Vakun, O.V. (2016), *Dokumentuvannia v bukhhalterskomu obliku: protsesnyi pidkhid* [Documentation in accounting: a process approach], monograph, Vydavets Kushnir H.M., Ivano-Frankivsk, Ukraine, 228 p.

12. Lysyuk, V.M., Isachenko, D.A. and Zakharchenko, V.I. (2000), *Regulirovaniye ekonomiki perekhodnogo perioda* [Regulation of the economy of transition], IPREEI NAN Ukrainy, Odessa, Ukraine, 264 p.

13. Nazarova, I.Ya. (2013), —Analysis of methods for assessment of assets, liabilities and capital in reorganization of companies□, *Ekonomichnyi analiz. Zbirnyk naukovykh prats kafedry ekonomichnoho analizu Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu*, Vol 14, pp. 214–220.

14. The State Property Fund of Ukraine (2007), "Regulations on Restructuring of Enterprises" dated February 06, 2007, No. 201, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0404-07> (access date May 20, 2017).

15. The Verkhovna Rada of Ukraine (1991), The Law of Ukraine —On Business Associations□ dated 19.09.1991 N 1576-XII with changes and supplements, available at: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1085.51.42&nobreak=1> (access date May 20, 2017).

16. Pushkar, M.S. and Shchyryba, M.T. (2010), *Teoriia i praktyka formuvannia oblikovoi polityky* [Theory and practice of accounting policy

formation], monograph, Kart-blansh, Ternopil, Ukraine, 260 p.

17. Mazur, I.I., Shapiro, V.D. et al. (2001), *Restrukturizatsiya predpriyatiy i kompaniy* [Corporate structural reorganization], ZAO «Izdatelstvo «Ekonomika», Moscow, Russia, 456 p.

18. Rozheliuk, V.M. (2014), —Normative and legal regulation of accounting as the determining factor of its organization□, *Biznes Inform*, no. 7, pp. 225–229.

19. Semenchenko, N.V. (2009), —The strategy of restructuring of Ukrainian enterprises□, *Ekonomika ta derzhava*, no. 12, pp. 25-28.

20. Sukharska, O. (2012), —Reorganization of the enterprise and tax consequences□, *Platnyk podatkov*, no. 5, pp. 24–27.

21. Hammer, Michael and Champy, James (2007), *Reinzhiniring korporatsii: manifest revoljutsii v biznese* [Reengineering the Corporation: A Manifesto for Business Revolution], translation from English, Mann, Ivanov i Ferber, Moscow, Russia, 287 p.

Кундеус О.М.,

Зарудна Н.Я.

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ І РЕОРГАНІЗАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВА: ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ВІДОБРАЖЕННЯ У СИСТЕМІ ОБЛІКУ

Мета. Поглиблення теоретичних засад і розробка практичних рекомендацій з питань реструктуризації і реорганізації підприємств, їх правового забезпечення та відображення у системі обліку.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано такі загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: індукції та дедукції, теоретичного узагальнення, монографічний – при вивченні наукових джерел, при дослідженні законодавчих та інших нормативно-правових актів з питань реструктуризації та реорганізації підприємств, їх організаційно-правового та облікового забезпечення; системно-аналітичного підходу та системного аналізу – при розгляді структурних елементів, напрямів і заходів реструктуризації і реорганізації підприємств; абстрактно-логічний – для узагальнення теоретичних положень, формування висновків та пропозицій.

Результати. Встановлено, що реструктуризація є актуальним і необхідним процесом в діяльності суб'єктів підприємницької діяльності в умовах змінюваного економічного середовища. Вона є дієвим способом зняття суперечностей суб'єктів господарювання між вимогами ринку і застарілими методами діяльності для створення повноцінного конкурентоспроможного функціонування економіки на внутрішньому і міжнародних товарних ринках. Обґрунтовано сутність поняття «реструктуризація підприємства» як процес здійснення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства. Визначені форми реструктуризації в залежності від характеру застосовуваних заходів: реструктуризація виробництва; реструктуризація активів; фінансова реструктуризація; корпоративна реструктуризація (реорганізація).

Охарактеризовано сутність поняття «реорганізація» як процес припинення діяльності юридичної особи (господарського товариства), що супроводжується загальним правонаступництвом у формах: перетворення, злиття, приєднання, поділу та виділення. Сформовано ключові положення щодо ведення обліку діяльності підприємств в період їх реорганізації.

Наукова новизна. Визначено головні завдання і заходи у процесі оперативної та стратегічної реструктуризації підприємства, які направлені на вирішення проблем забезпечення ліквідності, суттєвого покращання результатів діяльності та конкурентоспроможності підприємства.

Практична цінність. Обґрунтовано заходи оперативної реструктуризації, яка здійснюється у короткостроковому періоді (3-4 місяці), коли підприємство не може розраховувати на зовнішні джерела фінансової допомоги і розв'язує питання підвищення своєї ліквідності, в першу чергу, за рахунок внутрішніх резервів. Визначено програмні заходи стратегічної реструктуризації, яка ставить за мету створення адекватних умов всередині підприємства для досягнення ним своїх стратегічних цілей. Охарактеризовано основні аспекти ведення бухгалтерського обліку у період реорганізації.

Ключові слова: підприємство, реструктуризація, реорганізація, правове забезпечення, система обліку.

Kundeus O.M., Zarudna N.Ya. RESTRUCTURING AND REORGANIZATION OF THE ENTERPRISE: LEGAL PROVISION AND REFLECTION IN THE ACCOUNTING SYSTEM

Purpose. The aim of this theme is to deepen the theoretical foundations and develop practical recommendations on the issues of restructuring and reorganization of enterprises, their legal provision and reflection in the accounting system

Methodology of research. The following general scientific and special methods are used in the process of the research, in particular: induction and deduction, theoretical generalization, monographic – in the study of scientific

sources, in the study of legislative and other regulatory and legal acts on restructuring and reorganization of enterprises, their organizational, legal and accounting provision; system and analytical approach and system analysis – when considering structural elements, directions and measures of restructuring and reorganization of enterprises; abstract and logical – for generalization of theoretical positions, formation of conclusions and proposals.

Findings. It is established that restructuring is an urgent and necessary process in the activities of business entities in a changing economic environment. It is an effective way of removing the contradictions of business entities between market requirements and outdated methods of activity to create a fully competitive functioning of the economy on domestic and international commodity markets.

The essence of the concept of —enterprise restructuring□ as the process of carrying out organizational and economic, financial and economic, legal, technical measures aimed at reorganization of the enterprise is substantiated.

The forms of restructuring are defined depending on the nature of the applied measures: restructuring of production; asset restructuring; financial restructuring; corporate restructuring (reorganization). The essence of the concept of —reorganization□ as a process of termination of a legal entity (economic partnership), accompanied by a general succession in forms: transformation, merger, accession, division and allocation, is characterized. The key provisions for keeping records of the activities of enterprises during the period of their reorganization are formed.

Originality. The main tasks and measures in the process of operational and strategic restructuring of the enterprise, aimed at solving liquidity problems, significant improvement of activity results and competitiveness of the enterprise, are determined.

Practical value. Operational restructuring measures implemented in the short-term period (3-4 months) are substantiated, when the company can not rely on external sources of financial assistance and solves the issue for increasing its liquidity, first of all, due to internal reserves. The programmatic measures of

strategic restructuring, which aims to create adequate conditions within the enterprise to achieve its strategic goals, are defined in the article. The main aspects for keeping records in the period of reorganization are characterized.

Key words: enterprise, restructuring, reorganization, legal provision, accounting system.

Кундеус А.М., Зарудная Н.Я. РЕСТРУКТУРИЗАЦИЯ И РЕОРГАНИЗАЦИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ: ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ И ОТРАЖЕНИЕ В СИСТЕМЕ УЧЕТА

Цель. Углубление теоретических основ и разработка практических рекомендаций по вопросам реструктуризации и реорганизации предприятий, их правового обеспечения и отражение в системе учета.

Методика исследования. В процессе исследования использованы следующие общенаучные и специальные методы, в частности: индукции и дедукции, теоретического обобщения, монографический - при изучении научных источников, при исследовании законодательных и других нормативно-правовых актов по вопросам реструктуризации и реорганизации предприятий, их организационно-правового и учетного обеспечения; системно-аналитического подхода и системного анализа - при рассмотрении структурных элементов, направлений и мероприятий реструктуризации и реорганизации предприятий; абстрактно-логический - для обобщения теоретических положений, формирование выводов и предложений.

Результаты. Установлено, что реструктуризация является актуальным и необходимым процессом в деятельности субъектов предпринимательской деятельности в условиях меняющейся экономической среды. Она является действенным способом снятия противоречий субъектов хозяйствования между требованиями рынка и устаревшими методами деятельности для создания полноценного конкурентоспособного функционирования экономики на внутреннем и международных товарных рынках. Обосновано сущность понятия «реструктуризация предприятия» как процесс осуществления организационно-хозяйственных, финансово-экономических,

правовых, технических мероприятий, направленных на реорганизацию предприятия. Определены формы реструктуризации в зависимости от характера применяемых мер: реструктуризация производства; реструктуризация активов; финансовая реструктуризация; корпоративная реструктуризация (реорганизация). Охарактеризована сущность понятия «реорганизация» как процесс прекращения деятельности юридического лица (хозяйственного общества), сопровождающейся общим правопреемством в формах: преобразование, слияние, присоединение, разделение и выделение. Сформированы ключевые положения по ведению учета деятельности предприятий в период их реорганизации.

Научная новизна. Определены главные задачи и мероприятия в процессе оперативной и стратегической реструктуризации предприятия, направленных на решение проблем обеспечения ликвидности, существенного улучшения результатов деятельности и конкурентоспособности предприятия.

Практическая ценность. Обоснованы мероприятия оперативной реструктуризации, которая осуществляется в краткосрочном периоде (3-4 месяца), когда предприятие не может рассчитывать на внешние источники финансовой помощи и решает вопрос повышения своей ликвидности, в первую очередь, за счет внутренних резервов. Определены программные мероприятия стратегической реструктуризации, которая ставит своей целью создание адекватных условий внутри предприятия для достижения им своих стратегических целей. Охарактеризованы основные аспекты ведения бухгалтерского учета в период реорганизации.

Ключевые слова: предприятие, реструктуризация, реорганизация, правовое обеспечение, система учета.